

FARS DİLİNDE TÜRK DİLİNDEN ALINTI SÖZCÜKLER

Naile AĞABABA*

ÖZET

Bu güne kadar sadece Farsçadan Türkçe'ye sözcükler geçmiştir diye düşünülüyordu. Ama bunun doğru olmadığı Prof. Dr. H. Zerinezade tarafından ortaya konmuştur. Prof. Dr. H. Zerinezade yaklaşık 600 sözcüğün Azerbaycan Türkçesinden Farsçaya geçtiğini kanıtlamıştır. Türk ve Fars dillerinin karşılıklı ilişkisi önemli bir konudur. Türk ve İran halklarının komşuluk, ticaret ve kültürel ilişkileri yüzyıllar boyu devam etmiştir. Bu ilişkiler diller üzerinde de etkisini bırakmış, her iki dilin zenginleşmesine neden olmuştur.

Türk ve İran halklarının tarihi gelişmesi, Türk ve Fars dillerinin tarihi, dil bilim tarihi, her iki dilin tarihi fonetiği bu konunun araştırılmasında oldukça önemlidir. Azerbaycan Türkçesinin tarihi grameri, ağızları, fonetiği konusunda yazılmış birçok eserde Arap, Fars ve diğer dillerin Türkçeye etkisi incelendiği halde, Türk dilinin bu dillere etkisi konusunda sınırlı sayıda eser mevcuttur. Diller arasında bir etkileşim söz konusuysa, bu etkileşim mutlaka karşılıklı olmalıdır. Dilcilerin en önemli görevi her iki dilin tarihi gelişmesini, gramerini inceleyerek bu etkileşimi bilimsel kanıtlarla ortaya koymaktır.

Dillerin karşılıklı ilişkisi yazı dili, konuşma dili veya her ikisiyle gerçekleşebilir. Farsçada kullanılan Türkçe sözcükler hem yazı, hem de konuşma aracılığıyla alınmışlardır. Konuşma yoluyla alınan sözcükler ağır basmaktadır, çünkü Türk bilim adamları ve yazarlarının uzun süre Arapça ve Farsça yazdıkları bilinmektedir. Konuşma yoluyla alınan sözcükler, alan dilin özelliklerine iyice uyum sağlar. Bu yolla alınan sözcükler kültürel alan dışında günlük hayattan da sözcükleri içerir. Çağdaş Farsçanın ağızlarında Türkçeden alıntı sözcükler yazı dilinden çok daha fazladır. Bu lehçeler Fars dilinin eski sözcüklerini günümüze kadar koruduğu gibi Türkçenin de eski sözcüklerini günümüze kadar korumuştur.

Anahtar Kelimeler: Fars Dili, Türk Dili, Alıntı Kelimeler, Dil Bilimi, Tarih, Dil Bilgisi, Fonetik.

TURKISH LOANWORDS IN PERSIAN LANGUAGE

ABSTRACT

To this day always thought that Persian words were passed to Turkish language. But this is not true. By Prof. Dr. H. By Zerinezade revealed for the first time. Prof. Dr. H. Zerinezade proved that about 600 Turkish words passed to Persian language. The mutual relationship

* Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi, Doğu Dilleri, El-mek: naileaababa@yahoo.com

between the Turkish and Persian languages is an important issue. Turkish and Iranian peoples of the neighborhood, trade and cultural relations continued for centuries. The impact of these relationships on the left languages, has led to the enrichment of each of the two languages.

Historical development of the peoples of the Turkish and Iranian, Turkish and Persian languages, history, language, science, historical linguistic, historical phonetics of the investigation of this issue is very important. Date of Azerbaijan Turkish grammar, dialects, many works written about the phonetics of Arabic, Turkish, Persian and other languages examined the effect, although a limited number of works in the Turkish language is available on the impact of those languages. In the case of an interaction between languages, it necessarily must be mutual interaction. The most important task of linguists in both the development of the language, the grammar of scientific evidence to determine by examining the interaction.

Reciprocal relationship between languages, written language, spoken language, or both, may realize such. Persian and Turkish words used in the article were taken through both speech. The second way outweigh the words, because the Turkish scholars and writers in Arabic and Persian writings are known for a long time. Speaking obtained through words fit well with the characteristics of the language. In this way, the words includes words in ordinary life outside the cultural field. Contemporary Persian loanwords from Turkish dialects of the language is much more than writing. The dialects of Persian language to the present day as well as that the old words of the old Turkish words have maintained to the present day.

Key Words: Persian Language, Turkish Language, Quote Tags, Linguistic, History, Fonetik

Bu güne kadar hep Farsçadan Türkçeye sözcükler geçmiştir diye düşünülüyordu. Ama bunun doğru olmadığı Prof. Dr. H. Zerinezade tarafından ortaya konmuştur. Prof. Dr. H. Zerinezade yaklaşık 600 sözcüğün Azerbaycan Türkçesinden Farsçaya geçtiğini kanıtlamıştır. Türk ve Fars dillerinin karşılıklı ilişkisi önemli bir konudur. Türk ve İran halklarının komşuluk, ticaret ve kültürel ilişkileri yüzyıllar boyu devam etmiştir. Bu ilişkiler diller üzerinde de etkisini bırakmış, her iki dilin zenginleşmesine neden olmuştur.

Türk ve İran halklarının tarihi gelişmesi, Türk ve Fars dillerinin tarihi, dil bilim tarihi, her iki dilin tarihi fonetiği bu konunun araştırılmasında oldukça önemlidir. Azerbaycan Türkçesinin tarihi grameri, ağızları, fonetiği konusunda yazılmış birçok eserde Arap, Fars ve diğer dillerin Türkçeye etkisi incelendiği halde, Türk dilinin bu dillere etkisi konusunda sınırlı sayıda eser mevcuttur. Diller arasında bir etkileşim söz konusuysa, bu etkileşim mutlaka karşılıklı olmalıdır. Dilcilerin en önemli görevi her iki dilin tarihi gelişmesini, gramerini inceleyerek bu etkileşimi bilimsel kanıtlarla ortaya koymaktır.

Fars dilinde kullanılan Türkçe sözcükler, onların fonetik değişimi ve Farsça telaffuzu konusunda nerdeyse hiçbir eser yazılmamıştır. Leksik ve fonetik alanlarında Fars ve Türk dillerinin karşılıklı ilişkisi araştırıldığı zaman bu iki dilin araştırılmamış bazı meseleleri de ortaya çıkmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

Bu konuları incelenmesi ilk defa Prof. Dr. H. Zerinezade tarafından yapılmıştır. Doğal olarak bu araştırmada Farsçada kullanılan Türkçe sözcüklerin tamamı değil, önemli bir kısmı yer almaktadır.

Fars dilinde kullanılan Türkçe sözcükleri belirlerken Cemal zade Seyit Muhammet Alihan'ın "Tarihi Revabiti Rus ve İtan", İskender Bey Münşi'nin "Tarihi Âlemi Arayı Abbasi", Mirza Bey Hasan Hüseyin'in "Rozet es- Safeviyye", Hidayet Rızakulıhan'ın "Rozet es-Sefa", "Şeref name", " Ahsenu't- Tevarih", Tehmasib bin Şah İsmail Safevi'nin "Tezkireyi Tehmasib", Mahmut Kaşgarlı'nın "Divan Lügat Türk", "Burhanı Kati", Şemsettin Sami'nin "Kamus Türkî", Azerbaycan Türkçesi, Fars dili, Başkurt dili gramer kitapları, bu dillerin ağızları araştırmaları ve diğer birçok kaynaktan istifade edilmiştir.¹

Dil biliminde dillerin etkileşim içinde olduğu, birinin diğerinden sözcükler aldığı bilinen bir gerçektir. En eski dillerin bile sözlüklerinde yabancı sözcüklere rastlamak mümkündür. Eski Hint ve Yunan bilim adamları iki bin yıl önce bu meseleyi dile getirmişlerdir. VIII yüzyıldan başlayarak Arapça yazan dilciler alıntı sözcükleri tespit etmiş ve onları belli terimlerle ifade etmişler. XIV yüzyılda yaşamını Muhammet Emeli "Nefaisu'l- Ulum fi Araisi'l – Uyun" eserinde Arapçada kullanılan alıntı sözcükler üzerine yürütülen araştırmanın ayrıca bir bilim dalı olduğunu yazar. Mahmut Kaşgarlı XI yüzyılda yazdığı "Divan Lügat Türk" eserinde Türk dilinden Farsçaya geçmiş bazı sözcüklere işaret etmiştir.²

Dil bilimi geliştikçe karşılaştırmalı dilcilik ortaya çıkmış ve dillerin etkileşimi konusunda eserler yazılmaya başlamıştır. Dünyada yaşamış ve yaşamakta olan halklar uygarlığın gelişmesinde bir birlerinin kazanımlarından yararlanmışlardır. Her hangi bir halkın kültürüne, yaşam tarzına ait kavramları ifade eden sözcükler sadece o halkın dilindeki sözcüklerle değil, başka halkların dillerinden alınan sözcüklerle de ifade edilmiştir. Mesela çağdaş Farsçada kullanılan semaver, şufer, vagon, felsefe, cebr, geyçi gibi sözcükler Rusça, Fransızca, İngilizce, Eski Yunanca, Arapça ve Türkçeden alındığına şüphe yoktur. Başka dillerin leksikografik içeriği konusunda da aynı düşüneyi söylemek mümkündür.

Her hangi bir dilin leksikografik içeriği değişik yollarla zenginleşir. Dilde var olan sözcükler mecazi (değişmeceli) anlamlarda kullanılır, önekler ve sonekler kullanılarak sözcüklerin anlamları değiştirilir, yeni sözcükler oluşturulur. Yabancı dillerden alınan sözcükler de dile zenginlik katar. Bu zenginleşme halklar arasında gelişen ticari, kültürel, siyasi ilişkilerin gelişmesiyle oluşur ve iki dilin uzun süren karşılıklı münasebetiyle mümkündür. Alınma sözcükler tarihilik prensibine dayanarak halkların karşılaştığı tarihi olaylar, kültürel gelişimlerinde geçtikleri yollarla bağlı şekilde öğrenilmelidir. Dolayısıyla alıntı sözcükler halkların konuştuğu dillerin ve bu dilde konuşan halkların tarihine sıkı sıkıya bağlıdır. Fars dilinde tarihin belli dönemlerinde alıntı sözcüklerin oranı farklı halklarla kurulan ilişkiler sebebiyle değişmiştir. Mesela Makedonyalı İskender döneminde (İ. Ö. VI- I yy.) Yunanca sözcüklerin oranı, VI yüzyıldan sonra ise Arapça sözcüklerin oranında artış gözlemlenmiştir. IX yüzyıldan sonra Türk dillerinden alınan sözcüklerin sayısı başka dönemlere nispetle daha çok olmuştur. Azerbaycan Türkleriyle Farslar arasında çok eskiden beri var olan siyasi, iktisadi ve kültürel ilişkiler Farsçada kullanılan Türk sözcüklerinin artmasına neden olmuştur.

Dillerin karşılıklı ilişkisi ve alıntı sözcükler konusunu ele alırken dillerin iç gelişim kurallarını göz önünde bulundurmamak çok önemlidir. Dilin iç gelişim kuralları derken dilin leksik içeriği, gramer sistemi, fonetik içeriği, fonetik içeriğinde baş veren değişiklikler, sözcükler ve tamlamaların anlamlarının değişmesini kastediyoruz. Bununla Azerbaycan Türkçesinden Farsçaya geçmiş sözcüklerin çoğunun şekil ve anlamında değişiklikler olduğunu söylemek istiyoruz. Bu

¹ Zerinezade H., " Fars Dilinde Azerbaycan Sözleri", Baku, 1962, 435s., s. 16

² Kaşgarlı M. "Divan Lügat Türk", c. 3, İstanbul, 1333, s.26

sözcükler Fars dilinin iç değişim kurallarına göre değişmişlerdir. Farsçada sekil itibariyle değişmiş olan alıntı sözcüklerin bazıları başka anlamlar kazanmışlardır. Mesela Türkçede eski “yatak” ve “burgu” sözcükleri Farsçada “yedek” ve “bug” şekillerini almış, anlamları da değişmiştir. Eskiden Farsçada kullanılan Türkçe sözcükler de değişime uğramış, Çağdaş Türkçede başka şekil ve anlam kazanmış, ya da dilden çıkarılmışlardır: “oruğ”, “otrag” bu sözcüklerdendir.³

Farsçada kullanılan bazı Türk sözcükleri Türk dilinden ayrıldıktan sonra Fars dilinin kurallarına göre değişmişlerdir. Bu olaya “yabancı ortamda gelişen şekil ve anlam” diye biliriz. Bu sözcüklerin başka bir kısmı Türkçede de zamanla gelişip yeni şekil ve anlam elde etmişlerdir. Bunlar “kendi ortamında gelişen şekil ve anlam” kazanarak değişmişlerdir. Aynı sözcüğün değişik ortamlarda gelişmesi çok farklıdır. Bu farkı dikkate almadan, yani her iki dilin iç gelişim kurallarını göz önünde bulundurmadan alıntı sözcükler hakkında düzgün sonuca varmak mümkün değildir. Türkçede ambar anlamını veren Arapça “mahzen” (ambar) sözcüğü Avrupa’da ”magazin” seklini almış, yani dükkân anlamını kazanmıştır. Fransızcadan Farsçaya geçerek “ mağaze” yani dükkân anlamında kullanılmaktadır. Hâlbuki çağdaş Farsçada Arapçadan alınma “mahzen” sözcüğü de ambar anlamında kullanılmaktadır. Böylece iki farklı gelişme ortamında değişmiş olan “mahzen” sözcüğü biri birine pek benzemeyen iki sözcüğe dönüşmüştür.

Dillerin karşılıklı ilişkisini ve alıntı sözcükleri incelerken göz önünde bulundurulması gereken en önemli husus karşılaştırmalı tarihî metottur. Bu metot iki veya birkaç dilin yazısında ve konuşma dilinde kullanılan olguları karşılaştırmak suretiyle dilin unutulmuş, yazıya alınmamış olgularını onarmağın bilimsel yöntemlerinden oluşmaktadır.⁴

Karşılaştırmalı tarihi metot akraba dillerde kullanılan sözcüklerin incelenmesinde uygulanmaktadır. Akraba olmayan dillerin sözlüklerinde aynı kaynaktan alınan sözcükler varsa, karşılaştırmalı tarihi usul burada da uygulanabilir. Türk dillerinde var olan “aş”, “alaca at” veya “alaşa at” sözcükleri Farsçada “aş”, “aleşe” veya “esbe- aleşe” şeklinde kullanılmıştır.⁵

Karşılaştırmalı tarihi metodun dillerin karşılıklı ilişkisini araştırmak, dillerin tarihi gelişme sürecinin özelliklerini tespit etmek ve onların iç gelişim kurallarını belirlemek açısından önemi büyüktür. Bu metot aracılığıyla belli bir dilin hangi dillerle karşılıklı iletişimde olduğunu ortaya koymak mümkündür. Böylece, tarihi karşılaştırmalı metot dillerin karşılıklı ilişkisini izlemeğe imkân yarattığı gibi, alıntı sözcüklerin kaynağını ve onların hangi dile ait olduğunu ortaya çıkarmak açısından da yararlı bir araştırma metodudur.

Dilin özgürce var olmasını sağlayan nedenlerden en önemlileri dilin grameri ve sözcük varlığıdır. Dilin grameri, onun sözcük varlığına nispetle daha az değişir. Dilin grameri ve sözcük varlığının değişim kabiliyeti ile onun başka dilin etkisine karşı dayanırlığı arasında ters nispet vardır. Bu bir kuraldır.

Bir daha vurgulamak gerekirse, dilin iç mekanizmasının sabitliği ne kadar az ise, onun başka dilin etkisine karşı dayanırlığı da o kadar azdır. Bu kural Türk ve Fars dillerinin karşılıklı ilişkisini gözden geçirirken esas alınması gereken bir kuraldır. Dilin sözcük varlığının başka dillerin etkisine karşı dayanırlığı dilin gramerine nispetle daha zayıftır.

Her hangi bir halkın düşünce sisteminde nesne ve olaylar arasında var olan ilişki yansıma şeklinde mevcuttur. Bu nedenle halkların sözcükler arasındaki ilişkinin ifadesi için başka dilden aracı sözcük almaya ihtiyacı yoktur.⁶

³ Zerinezade H. “Fars Dilinde Azerbaycan Sözcükleri”, Baku, 1962, s. 42

⁴ Smirnitkiy A. İ. “K Voprosu o Sravnitelno- İstoriçeskom Metode v Yazıkoznanii”, Voptosi Yazıkoznaniya, n.4, 1952, Moskva, s.4

⁵ Zerinezade H., “Fars Dilinde Azerbaycan Sözcükleri”, Baku, 1962, 435s, s. 46

⁶ Serebrennikov, B. A., “O Nedostatka Sravnitelno- İstoriçeskogo Metoda v Yazıkoznanii”, Moskva, 1950, s.252.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

Dillerin fonetiğinin karşılıklı etkileşimine gelince akraba dillerde bu normal bir olaydır. Akraba olmayan dillerde ise buna daha az rast gelinmektedir.

Gramer bilgisine göre sözcükler ad, sıfat, eylem, adıl, belirteç, ilgeç, bağlaç, ünlem gibi sözcük türlerini oluştururlar. Sözcük türlerinin başka dillerin etkisi altında kalma oranı değişiktir. Mesela, alıntı sözcükler arasında isimler çoğunluktadır. Özellikle özel isimlerin yabancı dilden alınması çok yaygındır. Sıfatlar da bir dilden başka dile geçer. Ama alıntı eylemlere rastlamak çok zordur. Türk ve Fars dillerinde sadece bileşik eylemlerin ad kısmı başka dilden alına bilir.

Yabancı dilden sözcükler iki yolla alınır: direkt yabancı dilden alınan sözcükler ve başka bir dil aracılığıyla yani dolaylı yolla alınan sözcükler. Dolaylı yolla alınan sözcükler aracı dilin etkisi altında değişebilir. Türk ve Fars dillerinin karşılıklı ilişkisine baktığımız zaman direkt yabancı dilden alınan sözcük sayısı başka bir dil aracılığıyla alınan sözcük sayısından daha çoktur.

Dillerin karşılıklı ilişkisi, yazı dili, konuşma dili veya her ikisiyle gerçekleşebilir. Farsçada kullanılan Türkçe sözcükler hem yazı, hem de konuşma aracılığıyla alınmışlardır. Konuşma aracılığıyla alınan sözcükler ağır basmaktadır, çünkü Türk bilim adamları ve yazarlarının uzun süre Arap ve Fars dillerinde yazdıkları bilinmektedir. Konuşma yoluyla alınan sözcükler, alan dilin özelliklerine iyice uyum sağlar. Bu yolla alınan sözcükler kültürel alan dışında günlük yaşamdan da sözcükleri içerir. Çağdaş Farsçanın ağızlarında Türkçeden alıntı sözcükler yazı dilinden çok daha fazladır. Bu lehçeler Fars dilinin eski sözcüklerini günümüze kadar koruduğu gibi Türkçenin de eski sözcüklerini günümüze kadar korumuşlardır.

Azerbaycan Türkçesi Safevi devletinin resmi diliydi. Bu nedenle o coğrafyada yaşayan birçok halk bu dili benimsemiş, böylece Türkçenin yaygınlaşması sağlanmıştır. Bu konuyu ünlü Rus şairi M. Lermontov 1837 yılında arkadaşı yazar S. Rayevskiye yazdığı mektupta şöyle ele alır: Rusya'dan çıktıktan sonra dağları aştım, Şuşa, Guba ve Şamahı'yı (Azerbaycan şehirleridir) dolaştım. Tatarca'yı (Azerbaycan Türkçesini) öğrenmeğe başladım. Fransızca Avrupa'da ne kadar önemliyse, burada ve genelde tüm Asya'da bu dil o kadar önemlidir.⁷

Fars dilinin ağızlarında Azerbaycan Türkçesinden alıntı sözcük sayısı çoktur. Mesela N.Z. Hatemi'nin "Tahran diyalekti" başlıklı tezinde sadece Tahran lehçesinde 150 ye kadar Türk sözcüğünün olduğu tespit edilmiştir.

Yazı dili aracılığıyla Türkçeden alıntı sözcükler ise, Türkçeyi iyi bilen, Türkçe ve Farsça yazan bilim adamları, yazarlar, şairler tarafından kullanılmıştır. Farsça, Türkçe, Arapça yazan ünlü bilim adamları ve şairler Nizami, Hakani, Fuzuli, Tehmasib- Safevi, Şerafeddin Beddisi, İskender bey Münşi ve diğerleri Azerbaycan Türkçesinin Farsçada karşılığı olmayan bazı terimlerini Farsçaya aktarmışlardır. Tabii ki ana dilinin etkisini de yok saymak mümkün değildir.

Alıntı sözcüklerin şekli çoğu zaman alındığı dildeki şeklinden farklı olur. Dolayısıyla alıntı sözcüklerin ifade ettiği anlam ve fonetik içeriği değişir. Alıntı sözcüğün anlamıyla onun göze çarpan emaresi arasındaki bağ yitirilir. Göze çarpan emareye örnek olarak "kırkayak" sözcüğünü göstermek olur.

Alıntı sözcüğün fonetik içeriği çoğu zaman değişir. Bunun nedeni alan dilin fonetik kurallarının etkisi, sözünü ettiğimiz anlam ile şekil arasındaki bağın kopması veya başka bir dil aracılığıyla alınmış olmasıdır.

Farsçada kullanılan Türkçe sözcükler mecazi anlam kazana bilir, daha geniş veya sınırlı anlamda kullanıla bilir. Sonuç itibarıyla alıntı sözcüklerin anlamının değişmesi çok kapsamlı bir konudur ve özel araştırma gerektirir.

⁷ Lermontov, M.Y." Polnoye Sobraniye Soçineniy".t.IV, pismo S.A. Rayevskomu ot 1837 goda, L.,1940, s. 522- 524

Alıntı sözcükleri tespit etmek çok zordur, bazen de mümkün değildir ve dilin iç gelişme kuralları, dil tarihi, grameri, halkların tarihi ilişkileri ile ilintilidir. Alıntı sözcükler alan dilin kurallarına uyar. Bu sözcükleri bulmak için araştırmacı dil bilimini derinden bilmeli, tarihi karşılaştırmalı inceleme yapmalıdır. Alıntı sözcüklerin bir kısmı alan dilin kurallarına uymaz. O zaman onları bulmak zor değildir. Alıntı sözcüklerin başka bir kısmı ise onları alan dilden farklı yapan birçok emare taşır. Mesela telaffuz farklılığı, adların durum ekleri veya eylemlerin eklerindeki farklılık, kısaca bazı fonetik ve morfolojik farklılıklar. Bazen sözlüklerde alıntı sözcük konusunda bilgi verilir. Özellikle hangi dilden alındığı ve anlamı açıklanır.

Farsçada kullanılan alıntı sözcükler bu dilin kurallarına uyarak değişir. Fars dilinde Arap alfabesi kullanıldığı için alıntı sözcükler ikinci bir değişikliğin etkisinde kalırlar. Bu nedenle alıntı sözcüklerin incelenmesi zorlaşır. Mesela içeriğinde “ı”, “ü”, “ö” ünlüleri olan Türkçe sözcükler fonetik değişmeye maruz kalır.

Farsçada kullanılan alıntı sözcüklerin fonetik değişimi konusunda her hangi bir kaynak yoktur. Farsça sözcükler Arap alfabesiyle yazıldığı ve Arapçadan alıntı sözcükler değişmedikleri için alıntı sözcüklerin fonetik değişime uğramadıkları düşünülür. Sözcüklerin telaffuzda değiştikleri dikkate alınmaz. Türk dillerinden alınan sözcükler konusunda da aynı fikri söylemek mümkündür.

Her hangi bir dilde mevcut olan alıntı sözcükler ister fonetik şekil ve anlam, isterse de fonetik değişim bakımından o dilin iç gelişim kurallarına tabidir. Prof. Dr. A.S. Çikobava bu konuda şöyle yazar: Tüm dillerde tesadüf edilen fonetik değişme, alıntı sözcüklerde alan dilin fonetiğinde olmayan fonemler olduğu zaman kendini gösterir. Mesela Yunanca “kathedra” Rusçada “kafedra”, “Jores” Almandaca “Şores” şeklinde telaffuz edilir.⁸

Dilin alfabesi alıntı sözcüklerin alan dilin iç değişim kurallarına göre değişmesini ve yeni ortama uyum sağlamasını hem hızlandırır, hem de yavaşlata bilir. Fars dilinde kullanılan Arap alfabesi Arapçadan alınan sözcüklerin Farsçaya uyumunu yavaşlattığı gibi Türkçeden alınan sözcüklerin fonetik değişimini hızlandırmıştır. Sonuçta Arapçadan alıntı sözcükler değişmediği halde Türkçeden alıntı sözcükler Farslaşmıştır. Bu nedenle bu sözcükleri belirlemek çok zordur ve özel araştırma gerektirmektedir. Dolayısıyla Arap alfabesi Türkçe sözcüklerin fonetik içeriğini yansıtmaya açısından müsait bir alfabe değildir. Mesela “Divanü Lügati’t- Türk”te “üz” ve “öz”, “at” ve “et”, “gül” ve “göl” sözcükleri aynı şekilde yazılmıştır.

Türk ve Fars dilleri biçim ve kaynak açısından bir birinden farklıdır. Türk dilleri bitişken, Fars dili ise bükün dillere aittir. Bu nedenle Türk ve Fars dillerinin kendine özgü fonetiği ve fonetik kuralları vardır. Mesela Türk dillerinde var olan ünlü ve ünsüz uyumu Fars dilinde yoktur. Türkçede nerde ise var olmayan uzayan ünlüler Farsçada çok yaygındır. Bu nedenle Türkçeden alıntı sözcükler Farsçanın fonetik kurallarına uygun olarak değişikliğe uğrar. Bu durumu açıklamak gerekirse Fars dilinde kullanılmakta olan Türkçe sözcük Farsçada olmayan fonem taşıyorsa, bu fonem değişmek zorunda kalıyor. Fars dili fonetik kurallarının tarihi gelişmesi sonucunda Türkçe sözcük zamanla daha çok değişime uğrar ve tamamen Farslaşır.

Azerbaycan Türkçesinde dokuz ünlü olduğu halde Farsçada altı ünlü vardır. Yani Türkçede var olan “ö”, “ü”, “ı” ünlüleri Farsçada mevcut değildir. Bu ünlülerden her hangi birini veya ikisini içeren Türkçe sözcük Farsçada kullanıldığında değişmek zorundadır. Mesela “tüfek” sözcüğü “tofenk”, “kızıl” sözcüğü “gezel”, “çadır” sözcüğü “çador” veya “çader” şeklinde telaffuz edilir.

Çağdaş Türkiye Türkçesinde 21 ünsüz, Azerbaycan Türkçesinde 23 ünsüz, Farsçada da 23 ünsüz vardır. Ünlülere gelince Türk dilinde sözcüklerin birinci ve ikinci hecesindeki ünlüler normal

⁸ Çikobava, A. S. “Vvedeniye v Yazıkoznaniye”, Moskva, 1952, s. 167

veya kısa şekilde telaffuz edilir. Son hecedeki ünlüler ise vurguyla söylenirken telaffuzda uzayabilir. Türkçeye başka dillerden geçmiş yabancı sözcüklerin birinci ve ikinci hecesinde ünlüler telaffuzda uzayabilir. Arapçadan geçen bazı sözcüklerde, mesela dava, şule, şube, ilan gibi sözcüklerde “ayn” ünsüzü dilimizde düştüğü için uzayan ünlülerin oluşmasına neden olur. Bazı alıntı sözcüklerin ünlüleri ise Türkçenin kurallarına uyum sağlayarak kısa şekilde telaffuz edilir. Mesela “Kazım”, “Kasım” ve başka sözcükler örnek olarak gösterilebilir.

Fars dilinde ise sözcüklerin birinci, ikinci ve son hecelerinin ünlüleri telaffuzda uzaya bilir. Bu kural ekler için de geçerlidir. Bunun nedeni Farsçada altı ünlüden üçünün “a”, “u”, “i” her zaman telaffuzda uzamasıdır. Kalan üç ünlü “e”, ters”e”, ve “o” vurguyla söylenmedikleri sürece kısa şekilde telaffuz edilir. Ünlülerin uzaması olayı alıntı sözcükler için de geçerlidir. Yabancı sözcüklerdeki kısa ünlüler Fars dilinde telaffuzda uzuyor. Böylece Türkçeden Farsçaya geçen sözcüklerde ünlülerin uzaması veya Farsçaya özgü kısa ünlülerle değiştirilmesi söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla Türkçe sözcüklerin kısa ünlüleri “a”, “i”, “u” Farsçada uzamakta veya Farsçanın kısa “e”, ters”e”, “o” ünlüleriyle değiştirilmektedir. Türkçe sözcüklerde var olan “ı”, “ü”, “ö” ünlüleri ise Farsçada mevcut olmadığından uzun “a”, “u” veya kısa “o”, “e” ünlülerine dönüşmektedir.

Farsçaya geçen Türkçe sözcüklerin fonetik değişimine neden olan bir diğer husus Fars dilinde ünlü ve ünsüz uyumunun olmamasıdır. Dolayısıyla Farsçada kullanılan Türkçe sözcükler Türk dilinin fonetiği bakımından olumsuz şekilde değişime uğramaktadır.

Fars dilinde alıntı sözcüklere ünsüz ve ünlüler eklenmektedir. Bu durum Fars dilinin fonetik kurallarına uygundur. Türkçeden alıntı sözcüklerde de bu duruma rastlanır. Mesela “kötek” Farsçada “kuteng”, “tüfek” “tofeng” sözcüklerine dönüşmüşlerdir.

Çağdaş Farsçada kullanılan Türkçe sözcükler:

- “ocak” (ocak)
- “otrag” (oda)
- “açar” (anahtar)
- “azuge” (erzag)
- “ordugah” (ordu Türkçe, gah Farsçadır) (kışla)
- “ustad” (üstad)
- “otağ” (uçkun- “kıvılcım”- kotar- “pişirmek”)⁹
- “otag” (oda)
- “ağa” (ağa)
- “ağaz” (mecazi olarak “başlama” sözcüğünden kökü “ağız”)¹⁰
- “omid” (umut)
- “omidvar” (umutlu)
- “ovc” (yükseklik, en yüksek nokta, kökü “uç”)
- “batlag” (bataklık)
- “bace” (hem” kapıcı”, hem de “büyük baca” anlamında)
- “baleş” (kese, bohça anlamında eski şekli “bağlık”)
- “tofeng” (tüfek)
- “tek” (tek)
- “tupxane” (top ambarı)
- “tutun” (tütün, aslında duman, tütsü anlamında olan tütünden)

⁹ Günay Karaağaç, “Türkçenin Dünya Dillerine Etkisi”, turkoloji.cu.edu.tr/YENİ%20DİLİ/ karaağaç

¹⁰ Zerinezade H., “Fars Dilinde Azerbaycan Sözcükleri”, Baku, 1962, 435s., s., 140

- “tuman” (duman)
 “ceba”, “cebe”, “cebe”, “cebba”(giyim, demir giyim, “ciba” silah, cebbehane silah ambarı, “cibaçi” demir giyim yapan usta)
 “çador” (çadır)
 ”çerik” (diri, canlı, ordu, yardıma giden ordu)
 “çerk” (kir, Eski Türkçede “kirk”)
 “çoruk” (çürük, çürümek)
 ”çekoş” (çekiç)
 ”çekme” (ayakkabı, çizme)
 “çolak” (ayağı sakat)
 “xanom” (hanım)
 “xendek” (hendek)
 “döşek” (döşek)
 “dane” (tane, tay, aydınlatan)
 “dağ” (emare, nişan, yakan, keder, ısıtılmış demir)
 “doçar” (eski tuşav, tuşar, tuşmak, düşmek, tesadüf edilmiş, görülmüş)¹¹
 ”dogme” (düğme)
 “san” (resmi geçit, suret, usul, saymak, sanmaktan)¹²
 “sorağ” (sormak, haber, bilgi, arayış)
 “sovğat” (hediye)
 “tas” (daz, kel)
 “tag” (tay, tane)
 “gaz” (kaz)
 “govga” (gürültü, kavga)
 “gaşog” (kaşık, katmak)
 “galı” (halı)
 “gu” (kuş, kuğu)
 “guti” (kutu)
 “kelid” (kilit)
 “komek” (yardım)¹³
 “kuç” (göç)
 “kuçek” (küçük)
 “kur” (kör)
 “kuri” (körlük)
 “gel” (kil)
 “nouker” (uşak)¹⁴
 “yexe” (yaka)
 “yeylag” (yaylak)

Türkçeden alıntı sözcükler sadece Farsçada değil, başka dillerde de kullanılmaktadır. Türklerin mesken edindiği geniş Avro- Asya coğrafyasında, Kafkaslarda, Anadolu’da Türklerle

¹¹ Zerinezade H. “Fars dilinde Azerbaycan sözleri”, Baku, 1962, 435 s.,s. 300

¹² Zerinezade H. “Fars dilinde Azerbaycan sözleri”, Baku, 1962, 435 s., s. 312

¹³ Zerinezade, H., “Fars dilinde Azerbaycan sözleri”, Baku, 1962, 435s., s.379

¹⁴ Zerinezade H., “ Fars dilinde Azerbaycan sözleri”, Baku, 1962, 435s., s. 393

iletişim içerisinde olan tüm komşu halkların dillerinde Türkçe sözcükler bulmak mümkündür. Umarız ki bu konu birçok dil bilimcinin dikkatini çekecek ve gelecekte yeni eserlerin ortaya çıkmasına neden olacaktır.

KAYNAKÇA

BASKAKOV, A. N., GOLUBEV N. P., KAMİLEVA A. A. LYUBİMOV K.M., SALİMZYANOVA, R. P., YUSİPOVA R. R. **Büyük Türkçe-Rusça Sözlük, Moskva, 1998,s. 958**

ÇİKOBAYA, A.S. , **Vvedeniye vYazıkoznaniye**, Moskva, 1952.

KAŞGARLI MAHMUT, **Divanü Lügat'it-Türk, İstanbul, 1333, c.3, s, 26**

KARAAĞAÇ,G., **Türkçenin Dünya Dillerine Etkisi**, turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20DIL/karaagac

LERMONTOV M.Y., **Polnoye Sobraniye Soçineniy, Pismo Rayevskomu S.A. ,ot 1837 ğoda, t.4, L., 1940.**

RADOVİLSKİY M.E., Voskonyan G.A., Şoytov A.M., **Persidsko- Russkiy Slovar (Farsça-Rusça Sözlük)**, Moskva, 1985.

SEREBRENNİKOV B.A., **O nedostatkax Sravnitelno- İstoriçeskogo Metoda v Yazıkoznanii**, Moskva,1950, s. 252

SİMİRNİTSKİY A.İ., **K Voprosu o Sravnitelno- İstoriçeskom Metode v Yazıkoznanii, Voprosı yazıkoznaniya**, 1952, n 4